Susan Anspach i »Montenegro«

uvirkelige, let komiske, men uden bidende brod, for Makavejev er ikke her ude i samme alvorligt hudflettende ærinde som i »Organismens mysterier«. Og osse indvandrermiljøet kan Makavejev tillade sig at gøre lidt grin med, for Alex Rossignol er jo kun en billig charmeur, og ikke den levemand han gerne vil give sig ud for at være, ligesom hans stripteasearrangementer jo ikke er antydende raffinerede erotiske spil, men lige-på-og-hårdt-sjofle, som et erotikkens Cirkus Casablanca.

Men her, i dette miljø, finder Marilyn den kærlighed hun ikke kan få i velfærdssverige, her møder hun den unge titelperson, som efter et orgiastisk trip ses død, uden at filmen gør sig ulejlighed med nærmere at forklare hvorfor.

»Montenegro« står sig afgjort bedst ved at blive set som en grovkornet komedie, der både er skamløs i sin brug af klicheer og i sin humor. For hvis man begynder at tage den på ordet, bliver det hurtigt problematisk at acceptere det skildrede indvandrermiljø som arnestedet for den sande og frie seksualitets udfoldelse, sådan som filmen synes at antyde det, samtidig med at den dog som sagt osse kan tillade sig at gøre grin med det. Det er ikke dialektik, men tvetydighed. For problemet er ikke, at »Montenegro« ikke ejer det bid som »Organismens mysterier« og ikke i sin stil har den overrumplende, ja næsten analyserende klippeteknik med en kontrastering af dokumentarisk og fiktivt stof, problemet er mere, at den ikke synes at tage sig selv alvorlig som komedie. Den berører lidt dit og lidt dat, og sigtet bliver derfor diffust. Måske er problemet, at Makavejev ikke har så meget personligt i klemme i forhold til det svenske overklassemiljø som i forhold til et jugoslavisk partiapparat.

Således bliver »Montenegro« en mild underholdende anretning, men samtidig en skuffelse i forhold til de udfordringer Makavejev tidligere har budt på.

Dan Nissen

MONTENEGRO
Montenegro eller Pärlor och svin/Montenegro or Pearls and Swine. Sverige/England 1981. **P-selskab:** Viking Film – Europa Film/Smart Egg Pictures. **P:** Bo Jonsson. **As-P:** George Zecevic, Christer Abrahamsen. **P-leder:** Rune Hjelm. **I-ledere:** Bojana Marijan, Sven Gösta Holst. **Instr:** Dusan Makavejev. **Instr-ass:** Bojana Marijan, Arnie Gelbert. **Manus:** Dusan Makavejev, Branko Vucicevic. **Dialog:** Arnie Gelbert, Bo Jonsson. **Foto:** Tomislav Pinter, Dan Myhrman. **2nd unit foto:** Hanno Fuchs, Gunnar Nilsson. **Farve:** Eastman. **Klip:** Sylvia Ingemarsson. **Ark:** Radu Borusescu. **Dekor:** Eric Jonsson. **Kost:** Inger Pehrsson, Ingabritt Alexandersson. **Musik:** Kornell Kovach. **Sange:** »The Ballad of Lucy Jordan« af Shel Silverstein, med Marianne Faithful; »Gimme a Little Kis« af Roy Turk, Jack Smith, M. Pinkhard, med Davor Kajfeš (piano); »The Rhythm« af Neville Cameron, med Abba; »Why Did it Have to be Me?« af Benny Andersson, Björn Ulvaeus, med Abba; »I Do, I Do, I Do« af Benny Andersson, Björn Ulvaeus, Stig Andersson, med Abba; »Ramo, Ramo« (trad.). **Koreo:** Boris Van Dueren. **Tone:** Jan-Eric Lundberg, Anders Ingemarsson, Ulf Darin, Lars Klettner.
Medv: Susan Anspach (Marilyn Jordan), Erland Josephson (Martin Jordan), Per Oscarsson (Dr. Pazardjian), Bora Todorovic (Alex Rossignol), Marianne Jacobi (Cookie Jordan), Patricia Gelin (Tirke), Lisbeth Zachrisson (Rita Rossignol), Marina Lindahl (Sekretær), Nikola Janic (Mustapha), Lasse Åberg (Tolder), Dragan Ilic (Hassan), Milo Petrovic (»Zanzi Bar«-kunde), John Parkinson (Pianist), Jan Nygren (Politimand), Kaarina Harvistola (Kvindelig politibetjent), Ewa Gislen (2. kvindelig politibetjent), Elsie Holm (Danserinde), Paul Smith (Taxichauffør), Bo Ivan Peterson (Bo Ivan Peterson).
Længde: 95 min., 2630 m. **Censur:** Grøn. **Udl:** Europa Film. **Prem:** 19.7.82 – Grand.

Carmen Jones

Instruktion: OTTO PREMINGER

Der er vist ingen tvivl om, hvem der efter almindelige begreber hjalp hvem, da Carmen genopstod som Carmen Jones i 1954: Det var Oscar Hammerstein som manuskriptforfatter (i fællesskab med Harry Kleiner) og Otto Preminger som instruktør, der ilede gamle Bizet og hans tekstforfattere Meilhac og Halévy til undsætning. En generation senere turde det være lige så indlysende, at det, der holder Preminger og Hammerstein oppe, er gode gamle Bizet: Hvad der fungerer ved gensynet med Carmen Jones – unægtelig ikke meget – er et spørgsmål om den oprindelige konstruktion.

Hammersteins sceneversion fra midten af 40'rne har ét klart sigte: At befri »Carmen« fra den traditionelle opera-svulst ved at lancere værket som musical. Preminger kunne kun tilslutte sig: »Carmen Jones« er hans bidrag til den store bølge af Hollywood-musicals i begyndelsen af 50'erne, da Vincente Minnelli og Stanley Donen afstak nye rammer for genren.

Men hvor meget opera er der egentlig i »Carmen«, hvis man vel at mærke griber tilbage til Georges Bizets original? – Den version, der har gjort »Carmen« til alle tiders traver, er ikke Bizets egen. Han døde, som bekendt, kort tid efter den katastrofale premiere på Opéra-Comique i 1875. Herefter kom hans ven Ernest Guiraud ind i billedet: Han brugte motiver af Bizets komposition til en omskrivning, hvorved den talte dialog hos Bizet blev forvandlet til traditionelle opera-recitativer. Hvad man ved om Bizets eget forhold til værket er kun, at han ønskede at skærpe det i dramatisk retning, først og fremmest ved udeladelse af overflødige musikalske gentagelser (det er disse beskæringer, foretaget omkring premieren på Opéra-Comique, der atter er kommet på plads i den tvivlsomme version af partituret, Fritz Oeser udgav i 1965). Hvor tendensen hos Bizet går i retning af koncentration og realisme – operaens forlæg, Prosper Mérimées novelle »Carmen« fra 1845, formåede endnu 30 år efter at chokere publikum – har Guirauds bearbejdelse trukket værket i retning af det romantisk vidtspundne.

Preminger og Hammerstein har droppet recitativerne og er gået tilbage til den talte dialog: Jo mere realistisk, jo bedre – bedst, hvor de forsøger at finde ord, der passer til deres selvopfundne situationer (f.eks. scenen hvor Carmen tager Joe/José med til sin barndomsby; dialogen i lejligheden, hvor Joe gemmer sig for militærpolitiet; eller scenen, hvor Carmen opsøger de andre piger i bokseren Husky Millers (Escamillo) træningslokale og sætter tingene på plads med en egen skarpskåren humor (»he's just one man too late!«). I disse optrin har »Carmen Jones« noget af den virkelighedsnærhed – de klare farver og det usentimentale temperament – som også udmærker Bizets original.

Men ellers er problemet vel først og sidst, at Preminger og Hammerstein ikke har vidst, hvad de egentlig ville, da de først hav-

de konstrueret deres udgangssituation. I begyndelsen kan man, næsten ciffer for ciffer, følge deres mellemregninger. Hvis nu Carmen ikke var cigaretrullerske, men arbejdede på en faldskærmsfabrik – hvis José/Joes karriere handlede om at blive pilot – hvis stedet ikke var Sevilla, men Chicago, og rivalen som følge deraf ikke var tyrefægter, men bokser – hvordan ville handlingen så forløbe? Som sagt, så gjort, og med denne form for »oversættelse« går det rimeligt de første to akter. Man kan synes, det er underligt, at Preminger gør sig så store anstrengelser for at skabe et realistisk kantine-miljø omkring det første møde mellem Carmen og Joe, når han straks derefter falder tilbage i opera-konvention ved at lade koret rundt om ved bordene synge med på Habaneraens omkvæd; men Dorothy Dandridge mimer effektfuldt til Marilyn Hornes stemme – synd at hun kun har fået lov at folde sit fulde klangregister ud i Kort-scenen – og Preminger bruger cinemascope-formatet musikalsk i kameraets glidende bevægelser.

Bortset fra at Blomster-arien er flyttet – hvad der berøver teksten dens pointe at være sunget *til,* ikke *om* Carmen – følger filmen nøje Bizets forlæg til udgangen af anden akt. Som sagt er der mere tale om en »oversættelse« end en egentlig videredigtning. Sjovest er resultatet på Billy Pastors (Lillas Pastia) taverne, hvor Zigeunerdansen er blevet til Pearl Baileys flot eksekverede flamenco »Beat Out Dat Rhythm«, og hvor Smuglerkvintetten er skrevet vittigt i stemmerne på *managers* og *golddiggers*. Men fra tredjeaktens start – hvor Bizet flytter handlingen over i Mérimées miljø, zigeunerlejren i bjergene – går det simpelt hen ikke længere. Bizets musik kan ikke »oversættes« til boksermiljøet i Chicago, hvor Husky Miller hører til – forspillet, smuglerkoret og tredjeaktsfinalen falder simpelt hen væk, Cindy Lou må synge Micaëlas arie som indre monolog på gaden, og Kort-terzetten, værkets musikalske kernestykke, kaster Dandridge ud i en fæl gang opera-gestikuleren. Og af fjerdeakten er der kun slutningen tilbage, hvad der berøver Carmen-figuren en af dens væsentligste facetter (scenen, hvor hun får at vide af de andre piger, at José vil slå hende ihjel, uden at det skræmmer hende fra at opsøge ham i åben konfrontation). I denne sidste halvdel af filmen er det nær ved, at det bedst fungerende er dialog-scenerne med Harry Belafonte. Men ved at forlade Bizets musikalske struktur mister filmen den stramhed, logik og konsekvens, første halvdel arver fra sit forlæg.

Gensynet med »Carmen Jones« bliver opgør med en myte. I spørgsmålet om Bizet må man vælge mellem Mérimée og Guiraud – mellem den realistiske skrælning og den opera-mæssige indpakning. Peter Brook har i den forløbne sæson gjort sig til talsmand for den første holdning med sin opsætning af »La tragédie de Carmen« på Bouffes du Nord i Paris – og har ved denne nøgterne gennemlysning fragtet værket ind i nutiden. Premingers kulørt sentimentale musical-version repræsenterer den anden holdning – og en historisk fortid.

Henrik Lundgren

CARMEN JONES
Carmen Jones. USA 1954. **P-selskab:** 20th Century-Fox. **P/Instr:** Otto Preminger. **Instr-ass:** David Silver. **Manus:** Harry Kleiner. **Efter:** Teatermusical af Oscar Hammerstein (libretto, sangtekster); med musik af George Bizet. **Efter:** Opera af Georges Bizet (musik), H. Meilhac, L. Halévy (libretto), baseret på Prosper Mérimées novelle fra 1847. Operaen blev første gang opført 3.3.1875 i Paris. **Foto:** Sam Leavitt. **Kamera:** Albert Myers. **Format:** Cinema-Scope. **Farve:** DeLuxe. **Klip:** Louis R. Loeffler. **Ark:** Edward L. Ilou, John De Cuir. **Dekor:** Claude E. Carpenter. **Kost:** Mary Ann Nyberg. **Koreo:** Herbert Ross. **Dir:** Herschel Burke Gilbert. **Sange:** »Dere's a Cafe on de Corner«, »Dat's Love« med Marilyn Horne; »You Talk Just Like My Maw«, »Dis Flower« med LaVern Hutcherson; »Beat Out Dat Rhythm on a Drum« med Pearl Bailey; »Stand Up and Fight« med Marvin Hayes; »My Joe« med Olga James; »Whizzin' Away Along de Track«; »De Cards Con't Lie« samt finale med Marilyn Horne og LeVern Hutcherson. **Musikindspilning:** Vinton Vernon, Murray Spivak. **Tone:** Roger Heman, Arthur L. Kirbach. **Medv:** Dorothy Dandridge (Carmen Jones), Harry Belafonte (Joe), Olga James (Cindy Lou), Roy Glenn (Rum), Pearl Bailey (Frankie), Diahann Carroll (Myrt), Nick Stewart (Dink), Broc Peters (Sergent Brown), Joe Adams (Husky), Sandy Lewis (T-Bone, korporal), Mauri Lynn (Sally, fabriksarbejderske), DeForest Covan (Træner), Madame Sul-te-Wan (Carmens bedstemor), Rubin Wilson (Kid Poncho, bokser), Carmen De Lavallade, Alvin Ailey, Archie Savage, James Truitt (Dansere), Max Roach (trommeslager), Curtis Counce (bassist), Richie Powell (pianist). **Stemmer:** Marilyn Horne (Carmen Jones), LeVern Hutcherson (Joe), Marvin Hayes (Husky), Broc Peters (Rum), Joe Crawford (Dink), Bernice Peterson (Myrt).
Længde: 105 min. **Udl:** Fox. **Prem:** 1.7.57. **Reprem:** 5.12.66 - Imperial (**udl:** ved re-prem: Athena). **2. re-prem:** 7.82. - Klaptræet (**udl:** ved 2. reprem: Klaptræet).
NB: Prosper Mérimées fortælling blev første gang brugt som basis for en film allerede i 1909 i Frankrig og året efter i Spanien, hvor man igen i 1914 filmede historien. Hollywoods første Carmen var Marguerite Snow i en film fra 1913. Andre versioner er lavet i 1915 af Cecil B. DeMille med Geraldine Farrar og af Raoul Walsh med Theda Bara. Året efter sørgede Chaplin for at holde historien i live med Edna Purviance i »Charlie Chaplin's Burlesque on Carmen«, og Walsh vendte tilbage til emnet i 1927 med »The Loves of Carmen«, nu med Dolores Del Rio som Carmen. I Tyskland havde Ernst Lubitsch instrueret sin version med Pola Negri som Carmen i 1918. Også efter lydens komme er historien flere gange brugt på film. I 1942 agerede Viviane Romance og Jean Marais det elskende par, og i 1948 var turen kommet til Rita Hayworth og Glenn Ford i »The Loves of Carmen« uden at musikken dog spillede nogen større rolle, hvad den heller ikke gjorde i Radley Metzgers blødt pornografiske »Carmen Baby« fra 1967. En italiensk version blev lavet i 1962. En italiensk version blev lavet i 1962, »Carmen de Trastevere«, med Giovanna Ralli. Endelig kan nævnes, at Lotte Reiniger i 1933 brugte Bizets musik til en 10 min. lang silhouetfilm, ligesom det heller ikke har skortet på korte tegnefilm, hvori musikken og historien er brugt.

Dorothy Dandridge som Carmen Jones og Harry Belafonte som Joe.